

СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНТИЧНОЇ ПРОЗИ: ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

WAYS OF REPRODUCING PROPER NAMES IN UKRAINIAN TRANSLATION OF ROMANTIC PROSE: LINGUOCULTURAL ASPECT

Борисенко Н.Д.,

orcid.org/0000-0002-2713-4864

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри англійської філології та перекладу

Житомирського державного університету імені Івана Франка

Славова Л.Л.,

orcid.org/0000-0001-8035-1801

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Кодубовська О.О.,

orcid.org/0000-0002-1470-3079

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської мови та прикладної лінгвістики

Житомирського державного університету імені Івана Франка

Трикашна Ю.І.,

orcid.org/0000-0002-6445-8809

кандидат педагогічних наук,

асистент кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Статтю присвячено питанням відтворення власних назв в українському перекладі роману Еріка Сіґала 'Love story'. Нерідко переклад трактують як конфронтацію культур, у результаті якої риси вихідної або цільової культури будуть домінувати у кінцевому тексті. Відповідно, стратегії форенізації та доместикації націлені на збереження характеристик вихідної культури або цільової культури в тексті перекладу. Досягнення балансу між цими стратегіями є однією з найбільш важливих вимог адекватності перекладу. Стаття має на меті класифікувати способи відтворення власних назв (антропоніми та топоніми) українською мовою у межах стратегій форенізації та доместикації. Дослідження виконувалось в декілька етапів. Перш за все, зроблено добір паралельних текстових фрагментів з власними назвами з вихідного та цільового текстів. На цьому етапі ідентифіковані способи перекладу власних назв за допомогою порівняльного методу, перекладознавчого аналізу, методики накладання структури художнього перекладу на структуру оригіналу. На другому етапі способи та прийоми відтворення власних назв класифіковано на основі методу таксономії. Виокремлені прийоми співвіднесено з тактиками збереження, заміни та вилучення ономастичних реалій. На третьому етапі узагальнено результати розвідки та сформульовано її подальші перспективи. Результати дослідження свідчать про те, що тактика збереження власної назви включають транскодування, що є проявом форенізації. Комбінування описового перекладу, натуралізації, прямого відповідника з транскодуванням демонструє одночасне застосування стратегій форенізації та доместикації та має на меті наблизити онім до цільового читача. Тактика збереження власної назви представлена калькуванням. У руслі стратегії форенізації використовується прийом генералізації для заміни менш популярного американського топоніму більш відомим українськомовному читачеві. Заміна вихідної власної назви через використання декількох прийомів перекладу одночасно, серед яких утворення okazionalizmu, додавання, гіперонімічний переклад, дослівний переклад реалізують комбінацію стратегій доместикації та форенізації. Вилучення оніму свідчить про його факультативність для розуміння контексту.

Ключові слова: переклад, власна назва, романтична проза, доместикація, форенізація.

The article is devoted to the issues of the proper names rendering in Ukrainian translations of the novel 'Love story' by Eric Segal. Translation is often interpreted as a confrontation of cultures, as a result of which either the features of the source or target culture will dominate the final text. Achieving a balance between these strategies is one of the most important requirements for translation adequacy. The article aims to classify the ways of reproducing proper names (anthroponyms and toponyms) in Ukrainian within the strategies of foreignization and domestication. The study was carried out in several stages. First of all, there were selected parallel text fragments with the proper names from the source and target texts. At this stage, the techniques of proper names translation were identified with the help of comparative method, translational analysis, and technique of overlaying the structure of the literary translation on the structure of the original. At the second stage the method of taxonomy was used to classify the ways and techniques of proper names rendering. The singled out techniques were correlated with the tactics of preserving, replacing, or omitting onomastic realia. The third

stage summarized the research results and formulates its further perspective. The research proves that one of the ways of preserving proper names includes transcoding, which is a manifestation of foreignization. The combination of descriptive translation, naturalization, direct equivalent with transcoding demonstrates the simultaneous application of foreignization and domestication strategies and aims to bring the onym closer to the target reader. The tactic of preservation of the proper name is represented by calque.

In line with the strategy of foreignization, the technique of generalization is used to replace a less popular American toponym with the one which is more familiar to the Ukrainian reader. The replacement of the source proper name through the simultaneous use of several translation techniques such as the formation of occasionalism, addition, hyperonymic translation, direct equivalent or implement the combination of foreignization and domestication strategies. Omission of the proper name signals its optional character in understanding the context.

Key words: translation, proper names, romantic prose, domestication, foreignization.

Постановка проблеми. За образним визначенням одного з дослідників переклад є протиборством або зіткненням культур, примусовою заміною мовних та культурних особливостей вихідного тексту такими, що будуть зрозумілими цільовому читачеві [28, с. 195–213]. Питання відтворення культурно-специфічної інформації у перекладі є одним із найбільш дискусійних. На практиці домінування вихідного тексту та культури у перекладі відображається у переважному використанні стратегії форенізації, яка має на меті зберегти своєрідність тексту оригіналу навіть за рахунок того, що цільовий текст залишається частково незрозумілим реципієнту. На противагу цьому підходу, стратегія доместикації, певним чином, нівелює культурну своєрідність тексту оригіналу, замінюючи чужорідні феномени тими, що є звичними та зрозумілими для представників цільової культури. Абсолютизація одного з цих двох, прямо протилежних, підходів неминуче призводить до спотворення змісту у перекладі. За надмірної форенізації кінцевий продукт-переклад є значною мірою незрозумілим для цільового читача. Надлишкова доместикація призводить до часткової або повної втрати зв'язків з вихідним текстом. Знаходження золотой середини у застосуванні форенізації та доместикації у цільовому тексті дозволить задовольнити одразу дві вимоги: зберегти у тексті перекладу лінгвокультурну інформацію, закодовану в оригіналі, у тих випадках, де вона є важливою для розуміння задуму автора та атмосфери вихідного тексту, та нейтралізувати або одомашнити її там, де це не заважатиме відтворенню прагматичного ефекту оригіналу на цільового читача.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Культурний поворот у перекладі, який відбувся у другій половині ХХ та на початку ХХІ століть [13], привертає увагу дослідників і перекладачів практиків до врахування співвідношення вихідної та цільової культур у перекладі та етнічних, соціальних і культурних відмінностей між представниками спільнот, що можуть стати на заваді

розуміння цільовим читачем перекладеного тексту. Певним чином, цей поворот робить актуальним дослідження способів відтворення лінгвокультурної інформації, закодованої у художніх текстах. Їх призначення виконувати естетичну функцію. Дослідження останніх років підкреслюють важливість і актуальність такого підходу [див., напр., 4; 7; 15; 26]. У 1990-х роках Лоренс Венуті запропонував терміни форенізації та доместикації [27] для визначення того, чи орієнтований перекладений текст на цільового читача або вихідну культуру. Ідея була підхоплена у розвідках У. Еко [16], і досі є популярною для пояснення прийомів відтворення культурно-специфічної інформації. Наразі у західному перекладознавстві стверджується неможливість перекладу без урахування культурного контексту оригінального тексту [12], пропонується типологія перекладацьких трансформацій та прийомів для відтворення культурно-специфічної лексики [17; 22], досліджується специфіка відтворення культурно-специфічної лексики в ігровому та анімаційному кіно [19; 23]. Крім того, у розвідках європейських перекладознавців визначається співвідношення доместикації та форенізації у перекладі [11], пропонуються нові підходи до вивчення ролі доместикації та форенізації у відтворенні тексту [18]. Українські дослідники зосереджують увагу на вивченні того, як в сучасному українському художньому перекладі співвідносяться стратегії форенізації й доместикації та які трансформації переважають [14]. Визначається роль зазначених стратегій у відтворенні різних груп реалій [3; 6; 24].

Постановка завдання. Наше дослідження присвячене вивченню способів відтворення власних назв, які є носіями лінгвокультурної інформації, в українському перекладі [5] роману Еріка Сігала «Love Story» [25]. Актуальність дослідження зумовлено необхідністю створення класифікації способів та прийомів відтворення лінгвокультурної інформації в українському перекладі англomовної художньої прози.

Розвідка ставить за мету виокремити та класифікувати способи перекладу власних назв роману Еріка Сігала «Love Story» [25] як носіїв лінгвокультурної інформації художнього твору у межах стратегій форенізації та доместикації та визначити тенденції використання зазначених стратегій в українському художньому перекладі. Дослідження є логічним продовженням вивчення університетських реалій США, що включають інституції, явища, процеси та їхніх учасників на матеріалі роману Еріка Сігала «Love Story» [1]. Матеріалом цієї розвідки є оригінал роману [25] та його український переклад [5].

Методика дослідження. У розвідці інтегровано лінгвокультурологічний, соціолінгвістичний та прагматичний підходи до вивчення способів та прийомів відтворення антропонімів та топонімів у перекладі та узгодження цих способів із стратегіями форенізації й доместикації, з одного боку, та тактиками збереження, заміни та вилучення власних назв, з іншого.

Перший етап розвідки включав добір фрагментів тексту оригіналу та тексту перекладу, які містили власні назви та визначення способів їхнього перекладу за допомогою методу порівняння, перекладознавчого аналізу та методики накладання структури художнього перекладу на структуру оригіналу [2, с. 198]. На другому етапі було класифіковано способи перекладу власних назв за допомогою методу таксономії. Виокремлені прийоми було співвіднесено з тактиками збереження, заміни та вилучення ономастичних реалій у межах стратегій форенізації та доместикації. Третій заключний етап присвячено узагальненню результатів розвідки та формулюванню її подальших перспектив.

Виклад основного матеріалу. Власні назви роману, які об'єднують антропоніми та топоніми, отримали назву поетонімів та відіграють важливу роль у художньому творі як засіб творення образу персонажа [див., напр., 10]. Прийоми перекладу власних назв об'єднані у три тактики, які включають збереження оніму, його заміну та вилучення [20, с. 79]. При збереженні онімів, які зазвичай є етноспецифічними, акцент робиться на форенізації перекладу, що має на меті зберегти атмосферу оригінального твору та донести до цільового читача задум автора. Заміна онімів узгоджується зі стратегією форенізації, якщо використовується більш відома власна назва вихідної культури замість меш відомої, та – доместикації, якщо заміна здійснюється за допомогою імені цільової культури. Вилучення демонструє неможливість вирішити питання в термінах форенізації та

доместикації та є виправданим для контекстів, де власні назви не несуть прагматичного значення. Розглянемо реалізацію тактик збереження, заміни та вилучення власних назв в українському перекладі роману Еріка Сігала «Love Story».

До тактик збереження власної назви відносимо транскодування, що є проявом форенізації, та його комбінацію з іншими прийомами, які мають на меті наблизити онім до цільового читача та реалізують стратегію доместикації. Транскодування використовується для передачі антропонімів, наприклад: *I'm Jennifer Cavilleri* [25, с. 11]. – *Мене звуть Дженніфер Кавіллієрі* [5, с. 7].

Комбінація транскодування з описовим перекладом використана для відтворення феноменів, які можуть бути незрозумілими цільовим читачам, як от, назва газети, яку видає Гарвард:

Doesn't she read the Crimson [25, с. 12]? – *Невже вона не читає «Крімзн»* [5, с. 9]? Транскодовану назву газети в українському перекладі взято у лапки, при цьому з контексту зрозуміло, що реалія відноситься до друкованої продукції. Описовий переклад у вигляді виноски надає пояснення походження та значення власної назви: *«Яскраво-червоний» – назва газети Гарвардського університету (його традиційний колір)* [5, с. 9].

У наступному випадку додатково залучено процес натуралізації оніму, коли власна назва отримує граматичні категорії української мови:

In the fall of my senior year, I got into the habit of studying at the Radcliffe library [25, с. 10]. – *На останньому курсі я взяв собі за звичку працювати в бібліотеці Редкліффа* [5, с. 4]. Як бачимо з прикладу, транскодована назва коледжу *Редкліфф* в українській мові отримує граматичні категорії роду та відмінка за аналогією із запозиченим іменником *коледж* та вжита у родовому відмінку чоловічого роду. У виносці зазначено, що йдеться про: *Приватний жіночий коледж у Кембриджі, штат Массачусетс, у тому ж місті розташований і Гарвардський університет, професура якого викладає і в Редкліффі* [5, с. 4].

Додатково до комбінації транскодування та натуралізації додається використання прямого відповідника для відтворення онімів-словосполук:

You're the guy that owns Barrett Hall [25, с. 12]. – *Ви – власник Корпусу Беппетта* [5, с. 9]. У перекладі назви вигаданого корпусу Гарвардського університету *Barrett Hall*, де перша частина назви є прізвиськом головного героя, а друга позначає *a building used by a college or university for some special purpose* [21] транскодоване та натуралізоване прізвисько *Беппетт* отримує граматичні категорії роду та відмінка за аналогією з українськими прізвиськами

щами. Апелятив *корпус* у значенні *один із кількох будинків, що мають спільне призначення й розташовані на тій же ділянці* [8, с. 300] використовується в Україні на позначення будівель університету та відтворює другу частину власної назви.

Для відтворення назв закладів харчування, які є культурно специфічними, перекладач може застосовувати буквальный переклад, зокрема:

We went to the Midget Restaurant, a nearby sandwich joint which, despite its name, is not restricted to people of small stature [25, с. 11]. – *Ми пішли до дешевого ресторану «Лілінут», розташованого поблизу бібліотеки. Всупереч назві, туди пускають не тільки маленьких чоловічків* [5, с. 7]. Відповідно до визначення у тлумачних словниках апелятив *midget* в англійській мові є іноді образливою номінацією у значенні *a very small person and especially one of unusually small size* [21], в українській мові *лілінут* – *неприродно мала на зріст людина; карлик* [8, с. 515].

Тактика заміни власних назв використовується у тих випадках, коли збереження онімів утруднює сприйняття тексту цільовим читачем. У наступному прикладі має місце часткова заміна оніму:

... *the largest and ugliest structure in Harvard Yard* [25, с. 12]. – ... *найбільшу й найпотворнішу споруду на території Гарвардського університету* [5, с. 8]. Як бачимо з прикладу, *Harvard Yard*, назва історично найстарішої частини території Гарвардського університету, відтворена за допомогою генералізації (*територія Гарвардського університету*), проте дозволяє залишатися в межах стратегії форенізації.

При відтворенні прізвиськ перекладач вдається до прагматичної адаптації, що реалізує стратегію доместикації. Характерною особливістю перекладу аналізованого роману є використання декількох прийомів одночасно з метою експлікації значення одиниці.

Зокрема, у наступному прикладі поєднання калькування, гіпероніма та додавання використано для передачі прізвиська, яке головний герой використовує подумки під час знайомства з майбутньою дружиною:

I opted for Minnie Four-Eyes [25, с. 10]. – *Я обрав чотириокого Гризуна Науки* [5, с. 4]. У вихідному тексті для утворення прізвиська використано першу частину ім'я персонажу Диснейвського мультфільму *Minni Mouse* та образливу номінацію *Four-Eyes* для тих, хто носить окуляри [21]. В українському перекладі прізвисько відтворене за допомогою прямого відповідника, прикметника *чотириокий*, який має жартівливе значення *Який носить окуляри* [9, с. 368]. Замість імені *Minni*

використано прізвисько *Гризун Науки*, де лексема *гризун* є гіперонімом до слова *миша*, додатково прізвисько відсилає читача до фразеологізму *гризти граніт науки* та узгоджується зі стереотипом, що ті, хто носять окуляри є розумними.

Наступний випадок заміни у відтворенні прізвиська демонструє комбінацію форенізації й доместикації. У перекладі залучено прийом утворення okazionalizmu та додавання для передачі реалії, відсутньої в українській мові. До прикладу:

I'm not talking legality, Preppie, I'm talking ethics [25, с. 10]. – *Ви мені про закон, містере Шпаргалето, а я вам – про етику* [5, с. 5]. Для випускників престижних приватних шкіл (*preparatory school – a usually private school preparing students primarily for college* [21]) в американському варіанті англійської мови використовується номінація *Preppie (a student at or a graduate of a preparatory school* [21]). У перекладі використано основу слова *шпаргалка (Аркуш паперу з замітками, якими учень або студент користується потай від викладача* [9, с. 515]) та транскодований італійський деминутивний суфікс *-etto*, що є натяком на італійське походження головної героїні, яка використовує прізвисько. У звертанні додано транслітерований титул *містер* для створення комічного ефекту.

Тактику вилучення, яка свідчить про неможливість або недоречність відтворити власну назву за допомогою форенізації, доместикації або їхньої комбінації, фіксуємо для лексеми *Cliffie*, яка номінує студенток коледжу Редкліфф:

Okay, maybe I look rich, but I wouldn't let some Cliffie – even one with pretty eyes – call me dumb [25, с. 10]. – *Ну гаразд, оте «багатий» я б іще проковтнув, але за «дурного» спуску не дам, і гарні очі тебе не виручать* [5, с. 6]. Як бачимо з прикладу, в цьому випадку вилучення не призводить до викривлення значення перекладу і не заважає розумінню фрагмента.

Висновки. Вивчення способів відтворення власних назв в українському перекладі американського роману Еріка Сігала «Love Story» свідчить про те, що переклад онімів відбувається з урахуванням лінгвокультурологічної інформації, закладеної в онімах, які завжди є культурно специфічними. Аналіз емпіричного матеріалу свідчить, що у перекладі застосовано три тактики передачі антропонімів та топонімів у перекладі: їхнє збереження, заміна та вилучення. Збереження власних назв відповідає стратегії форенізації та реалізується через використання прийому транскодування або комбінування останнього з при-

йомами описового перекладу, натуралізації та прямого відповідника (дослівного перекладу), що реалізують стратегію доместикації. Використання буквального перекладу є характерним для відтворення назв закладів харчування. Заміна оніму може здійснюватися як у руслі форенізації, коли інший американський онім використано замість менш відомого або такого, що не має відповідників у перекладі, проте є важливим для розуміння задуму автора, та для реалізації стратегії

доместикації, якщо обрано онім цільової культури. Комбінація форенізації й доместикації має місце, коли використано декілька прийомів одночасно. Вилучення оніму сигналізує про його необов'язковий характер для розуміння контексту або про труднощі з пошуком відповідника.

Подальша перспектива розвідки полягає у вивченні способів відтворення реалій апелювативів англomовної романтичної прози в українському перекладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Борисенко Н. Д., Славова Л. Л., Кодубовська О. О. Художній світ реалій американських університетів: лінгвокраїнознавчий та лінгвокультурологічний аспекти. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 27. Т. 1. С. 82–86.
2. Коптілов В. Першотвір і переклад : (роздуми і спостереження). Київ : Дніпро, 1972. 214 с.
3. Лютянська Н.І. Використання стратегії доместикації в перекладі художнього фільму “Peter Rabbit”. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 28. Т. 2. С. 149–154.
4. Матузкова О. П. Лінгвокультура та переклад : моногр. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2022. 226 с.
5. Сігал Е. Історія кохання / пер. з англ. М. Пінчевського, О. Тереха. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2016. 176 с.
6. Славова Л., Борисенко Н. Стратегії форенізації та доместикації у відтворенні ономастичних реалій (на матеріалі українського перекладу роману М. Мітчелл «Звіяні вітром»). *Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика* : збірник наукових праць / за заг. ред. Л. Г. Буданової, Г. Г. Єнчевої. Київ, 2023. С. 136–139.
7. Славова Л. Л., Возна М. О. Етнокультурна специфіка історичної термінології : зіставний та перекладознавчий аспекти (на матеріалі історичних термінів античності та давньоруського періоду). *Мовні і концептуальні картини світу*. 2022. Вип. 1. С. 115–131.
8. Словник української мови : в 11 т. / ред. кол. : І. К. Білодід (гол. ред.) та ін. Київ : Вид-во “Наукова думка”, 1973. Т. 4 : І–М. 840 с.
9. Словник української мови : в 11 т. / ред. кол. : І. К. Білодід (гол. ред.) та ін. Київ : Вид-во “Наукова думка”, 1980. Т. 11 : Х–Ь. 700 с.
10. Торчинський М. М. Функції власних назв у художньому мовленні. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови* : збірник наукових праць. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. Вип. 2. С. 295–301.
11. Ajtony Z. Taming the Stranger: Domestication vs Foreignization in Literary Translation. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*. № 9, 2. 2017. P. 93–105.
12. Bassnett S. Culture and Translation. *A Companion to Translation Studies* / ed. by P. Kuhlczak, K. Littau. Bristol, Blue Ridge Summit : Multilingual Matters, 2007. P. 13–23. DOI: 10.21832/9781853599583-003
13. Bassnett S. The Translation Turn in Cultural Studies. *Constructing Cultures : Essays on Literary Translation* / ed. by S. Bassnett & A. Lefevere. Topics in Translation. Volume 11. Clevedon : Multilingual Matters, 1998. P. 123–140.
14. Borysenko N., Slavova L., Kodubovska O., Matushevskaya N. Culture-specific items in the source and target literary texts : classification of translation strategies. *Forum for Linguistic Studies*. 2024. № 6 (1), 1988. <https://doi.org/10.59400/FLS.v6i1.1988>
15. Braçaj M. Procedures of Translating Culture-Specific Concepts. *Mediterranean Journal of Social Sciences*. 2015. Vol 6. No 1. S1. P. 476–480.
16. Eco U. *Experiences in Translation* / translated by A. McEwan. Buffalo, Toronto, London : University of Toronto Press, 2001. 135 p.
17. Fernandez Guerra A. Translating culture: problems, strategies and practical realities. *A Journal of Literature, Culture and Literary Translation*. 2012. 1 (3). P. 1–27. doi: 10.15291/sic/1.3.lt.1
18. Koskinen K. Domestication, Foreignization and the Modulation of Affect. *Domestication and foreignization in translation Studies* / ed. by H. Kemppanen, M. Jänis, A. Belikova. Berlin : Frank and Timme, 2012. P. 13–32.
19. Kostopoulou L. Translating culture-specific items in films: the case of interlingual and intersemiotic translation. *Punctum*. 1 (2). 2015. P. 53–67.
20. Leppihalme R. Culture bumps: an empirical approach to the translation of allusions. Clevedon : Multilingual Matters, 1997. 241 p.
21. Merriam-Webster: America's Most Trusted Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/> (дата звернення 12.09.2024)

-
22. Molina L., Albir A. H. Translation Techniques Revisited : A Dynamic and Functionalist Approach. *Meta : journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*. 2002. 47 (4). P. 498–512.
23. Pagrandyte R., Astrauskiene J. Translation of culture-specific items in Lithuanian-dubbed animated films: A case study of *Hotel Transylvania* and its sequels. *Transletters. International Journal of Translation and Interpreting*. 2021. 5. P. 139–162.
24. Razumna K., Movchan M. Realia vs irrealia in non-fiction vs fiction texts: A case study of translation. *Forum for Linguistic Studies*, 2024. 6 (1), 1946. <https://doi.org/10.59400/FLS.v6i1.1946>
25. Segal E. *Love Story*. New York : Buccaneer Books, 1970. 131 p.
26. Slavova L., Borysenko N. Culture-Specific Information Encoded in Lacunae: The Author's and Translators' Strategies of Representation. *Studies about Languages*. 2021. Vol. 1, № 38. P. 17–38.
27. Venuti L. *The translator's Invisibility : A History of Translation*. London : Routledge, 1995. 353 p.
28. Venuti L. Translation as a Social Practice: Or, the Violence of Translation. *Translation Perspectives*. 1996. № 9. P. 195–213.